

Λουκή Ακρίτα Ο Κάμπος: Ένα νατουραλιστικό μυθιστόρημα με αλληγορική λειτουργία*

Μαρία Ηροδότου

Loukis Akritas' *The Plain*: A naturalistic novel and its allegorical function: This paper having as a point of reference Fredric Jameson's thesis that all literary texts should be read and interpreted as political texts, as well as national allegories, examines whether this could be applied to the novel *The Plain* (1936), [*Ο Κάμπος*] written by the Cypriot writer Loukis Akritas. This is an important novel as it was written in the inter-World War period when Cyprus was a British colony. The upheaval and unrest on the island at the time prompted the enforcement of a dictatorship (including a censorship) by the British.

The analysis of the novel reveals that the writer's use of naturalism indeed functions as an allegory to depict the harsh conditions suffered by the agrarian sector of Cyprus at the time. The ruthless masters of the "Plain" could be paralleled to the colonial rulers. Furthermore the problems of this sector of the society could to a great extent be attributed to their rule. The allegory also helps the writer to overcome the problem of censorship. The political interpretation of this particular novel therefore affirms Jameson's thesis.

Εισαγωγή: Ιστορία–Λογοτεχνία–Αποικιοκρατία

This book [*The Political Unconscious*] will argue the priority of the political interpretation of literary texts. It conceives of the political perspective not as some supplementary method, not as an optional auxiliary to other interpretive methods current today — the psychoanalytic or the myth-critical, the stylistic, the ethical, the structural — but rather as the absolute horizon of all reading and interpretation (Jameson, 2001:33).

* Το κείμενο αυτό αποτελεί μέρος μιας μεγαλύτερης μελέτης η οποία εξετάζει τα κυπριακά μυθιστορήματα στο πλαίσιο της μεταποικιοκρατικής θεωρίας. Μεταξύ των έργων που εξετάζονται είναι τα δύο μυθιστορήματα του Λουκή Ακρίτα ο *Κάμπος* και "*Νέος με καλές συστάσεις...*". Μεταξύ άλλων εξετάζεται και η διακειμενική σχέση των έργων αυτών με άλλα έργα της ελληνικής και ευρωπαϊκής λογοτεχνίας.

All third-world texts are necessarily, I want to argue, allegorical, and in a very specific way: They are to be read as what I will call *national allegories*, even when, or perhaps I should say, particularly when their forms develop out of predominantly western machineries of representation, such as the novel [...].

Third-world texts, even those which are seemingly private and invested with a properly libidinal dynamic—necessarily project a political dimension in the form of national allegory: *the story of the private individual destiny is always an allegory of the embattled situation of the public third world culture and society* (Jameson, 2001:319–320).¹

Πολλοί θεωρητικοί της κουλτούρας θεωρούν σημαντική τη σχέση ιστορίας και λογοτεχνίας και μάλιστα σε ιδιαίτερες ιστορικοπολιτικές καταστάσεις όπως είναι η αποικιοκρατία. Μεταξύ των θερμών υποστηρικτών της θέσης αυτής συγκαταλέγεται ο Fredric Jameson ο οποίος υποστηρίζει ότι μια παλινδρομική διαδικασία μεταξύ ιστορίας και λογοτεχνίας μπορεί να μας βοηθήσει να κατανοήσουμε πολύπλοκες κοινωνικές σχέσεις. Όπως γίνεται φανερό από τα πιο πάνω παραθέματα, αποδίδει μεγάλη σημασία στην πολιτική προσέγγιση και ερμηνεία των κειμένων σε σύγκριση με οποιαδήποτε άλλη προσέγγιση/ανάγνωση, επειδή τα κείμενα μπορούν να αποτελέσουν “ένα φακό που μας δίνει μια άποψη της κοινωνίας”. Έτσι η λογοτεχνία καταλήγει (κατά τη γνώμη του) να είναι “μια κοινωνικά συμβολική πράξη”, αφού σ’ αυτή υπερισχύει η “εθνική αλληγορία”.²

Λαμβάνοντας υπόψη τη θέση αυτή θα προσεγγίσουμε ένα από τα σημαντικά λογοτεχνικά δημιουργήματα της εποχής του μεσοπολέμου στην Κύπρο. Συγκεκριμένα θα εξετάσουμε το μυθιστόρημα του Λουκή Ακρίτα *Ο Κάμπος* (1936).³ Το μυθιστόρημα είναι σημαντικό γιατί αφενός μεν είναι το πρώτο συνθετικό πεζογραφικό δημιούργημα της κυπριακής λογοτεχνίας, αφετέρου δε γιατί γράφτηκε την εποχή της Αγγλοκρατίας όταν είχε επιβληθεί αυστηρή λογοκρισία εκ μέρους των αποικιοκρατών.⁴ Ο Λουκής Ακρίτας ήταν άτομο με έντονη πολιτική συνείδηση (όπως άλλωστε αποδεικνύει και η μετέπειτα πολιτική του καριέρα) και πίστευε ότι “η τέχνη δεν αντιγράφει τη ζωή αλλά συνθέτει και ερμηνεύει τα γεγονότα” (Παπαλεοντίου,

¹ Η υπογράμμιση είναι του ίδιου. Το κείμενο με τίτλο “Third-world Literature in the Era of Multinational Capitalism” πρωτοδημοσιεύτηκε στο *Social Text* (1986). Εδώ χρησιμοποιείται η αναδημοσίευσή του στο *The Jameson Reader* (2001).

² Λεπτομέρειες για τα επιχειρήματα του Jameson σχετικά με την ερμηνεία των λογοτεχνικών κειμένων ως μια κοινωνικά συμβολική πράξη βλ. στη θεωρητική εισαγωγή στο βιβλίο του *The Political Unconscious* (1981). Εδώ χρησιμοποιείται η αναδημοσίευσή του στο *The Jameson Reader* (2001).

³ Το μυθιστόρημα εκδόθηκε για πρώτη φορά το 1936 από τις εκδόσεις *Πυρός* όταν ο Λουκής Ακρίτας είχε ήδη εγκατασταθεί και εργαζόταν στην Αθήνα. Επανεκδόθηκε το 1981 από τις εκδόσεις *Φιλιππότης*. Για τη ζωή και το έργο του συγγραφέα βλ. Χατζηθωμάς (1985), Μασούρας (1995), Ιωαννίδης (1986), Κατσούρης (1990), Rousou (1993).

⁴ Η επιβολή της λογοκρισίας έκανε πολλούς συγγραφείς να αποσιωπούν το παρόν. Ο Ακρίτας δεν εκφράζεται άμεσα για την Αγγλοκρατία, παρόλο που βρίσκεται στην Ελλάδα, ίσως γιατί ήθελε να αφήσει ανοιχτή τη δυνατότητα επιστροφής του στο νησί. Πολύ αργότερα στα πολιτικά του κείμενα παίρνει φανερά αντιαποικιοκρατικές θέσεις. Με την έναρξη του αντιαποικιοκρατικού αγώνα τάσσεται φανερά υπέρ των αγωνιζόμενων Κυπρίων. Βλ. Α. Ακρίτα *Δεκατρία Κείμενα* (1995).

1999:78–79). Μια άλλη χρήσιμη πληροφορία, η οποία δίνεται στο ίδιο κείμενο, είναι η άποψη του συγγραφέα ότι “η τέχνη που δεν εξυπηρετεί κανένα σκοπό είναι ένα φτιαχτό λουλούδι [...]” και ότι “η αυστηρή μορφή δεν εξυπηρετεί το δυναμισμό ενός συνθετικού έργου και θα πρέπει να υποχωρεί μπροστά στο θέμα” (Παπαλεοντίου, 1999:78–79). Όλα τα παραπάνω στοιχεία δημιουργούν κάποιο προβληματισμό στο μελετητή του μυθιστορήματος γιατί, ενώ μεν είναι φανερές κάποιες πολιτικές, μαρξιστικές θέσεις που έχουν σχέση με την κοινωνική διαστρωμάτωση και ανισότητα, την εκμετάλλευση, καταπίεση και ιδιοκτησία, δεν έχει άμεσες αναφορές για την πολιτική κατάσταση της Κύπρου, ούτε αναφορές σε συγκεκριμένα ιστορικοπολιτικά γεγονότα κατά τη συγκεκριμένη εποχή⁵ μια εποχή που χαρακτηρίζεται από έντονη δυσανεξία και κινητοποιήσεις εναντίον των Άγγλων σε βαθμό που οι αποικιοκράτες θεώρησαν αναγκαία την επιβολή δικτατορίας και λογοκρισίας.⁶ Αυτό είναι αξιοπερίεργο, αν λάβει κανείς υπόψη την έντονη πολιτική συνείδηση και δράση του συγγραφέα, την άποψή του ότι η τέχνη πρέπει να εξυπηρετεί κάποιο σκοπό, καθώς επίσης το γεγονός ότι ο συγγραφέας βρισκόταν ήδη στην Αθήνα και θα μπορούσε να μιλήσει πιο ελεύθερα. Εκ πρώτης όψεως υπονομεύει επίσης τη θέση του Jameson όπως εκφράζεται στα προαναφερθέντα κείμενα. Μια προσεκτική ανάλυση του έργου όμως μας κάνει να πιστεύουμε ότι ο συγγραφέας, χρησιμοποιώντας το νατουραλισμό, δίνει αλληγορικά τις πολιτικές του θέσεις γενικά, και τις θέσεις του για την αποικιοκρατία ειδικότερα. Η πρόθεση του συγγραφέα να χρησιμοποιήσει το νατουραλισμό στον *Κάμπο* γίνεται φανερή και από τη δήλωσή του ότι στο μυθιστόρημα ήθελε να αποδώσει “ως χωριάτες τους αφηγηματικούς χαρακτήρες του έργου, χωρίς όμως να μείνει σε μια νατουραλιστική απεικόνιση” (Παπαλεοντίου, 1999:75),⁷ γεγονός που ενισχύει την άποψή μας ότι το έργο είναι νατουραλιστικό και ότι ο συγγραφέας συνειδητά

⁵ Αυτή η αποσιώπηση ρητών αναφορών σε πραγματικά ιστορικοπολιτικά γεγονότα και σε τόπους είναι ένας λόγος που απομακρύνει το έργο από το ρεαλισμό, φέρνοντάς το πιο κοντά στο νατουραλισμό. Βλέπε π.χ. τις απόψεις του G. Lukacs, ενός από τους πιο ένθερμους υποστηρικτές του ρεαλισμού, ο οποίος υποστηρίζει ότι το έργο τέχνης και η δήλωση σκέψης είναι αδιαχώριστα από το ιστορικοπολιτικό πλαίσιο: “[...] The work of art and the statement of thought are inseparable from the historical and political context” (Steiner, 1962:7). Τη θέση αυτή την υποστηρίζει, απορρίπτοντας την άρνηση της ιστορίας από τους μοντερνιστές (ό.π: 19–21).

⁶ Ήδη είχαν προηγηθεί τα γεγονότα του Οκτωβρίου του 1931 (γνωστά ως “Οκτωβριανά”) που αποτελούσαν έκφραση διαμαρτυρίας και σήμαναν την αρχή των αντιαποικιοκρατικών αγώνων των Ελλήνων της Κύπρου. Όλη η εποχή του μεσοπολέμου είναι εποχή των ενωτικών διεκδικήσεων των Ελληνοκυπρίων που έρχονται σε σύγκρουση με την αγγλική πολιτική που αφορούσε τις αποικίες και ιδιαίτερα την Κύπρο. Μετά την εξέγερση του Οκτωβρίου τίθεται σε εφαρμογή ο νόμος “εκτάκτου ανάγκης” που ουσιαστικά σήμαινε επιβολή δικτατορίας. Λεπτομέρειες για τα γεγονότα του 1930 και τα περιοριστικά μέτρα των Άγγλων βλ. π.χ. Richter (2006), Σ. Παντελή (1985:162–198), Γ. Τσαλακού (2000:139–166), Κ. Χατζηδημητρίου (1985:279–306) και τον συγκεντρωτικό τόμο του Λαϊκού Πανεπιστημίου, *Κυπριακά (1878–1956)*, 1986.

⁷ Ο Παπαλεοντίου παίρνει τη δήλωση αυτή από συνέντευξη που έδωσε ο Λουκής Ακρίτας στον Λευτέρη Γιαννίδη το Μάιο του 1936 και δημοσιεύτηκε με τίτλο “Φιλολογικές συνεντεύξεις. Με τον νέον Κύπριο λογοτέχνη κ. Λ. Ακρίτα”, Εφημ. *Κυπριακός Τύπος*, 30 Μαΐου 1936 (Παπαλεοντίου, 1999:70, 75).

εφαρμόζει την τεχνοτροπία αυτή. Το αν τη διευρύνει — όπως φαίνεται να είναι η πρόθεσή του — είναι άλλο θέμα. Είναι γεγονός πάντως ότι ο συγγραφέας με το έργο αυτό ανοίγει ένα διακειμενικό διάλογο με άλλα νατουραλιστικά έργα της γαλλικής και ελληνικής λογοτεχνίας.⁸ Ο νατουραλισμός τον βοηθά να τονίσει τα θέματά του και να προβάλει συνθετικά την αγροτική κοινωνία της Κύπρου και την εσωτερική της δυναμική. Θα πρέπει να λάβουμε υπόψη ότι κατά τις πρώτες δεκαετίες της Αγγλοκρατίας η κοινωνία της Κύπρου ήταν κατ' εξοχήν αγροτική και το οικονομικό σύστημα που επικρατούσε φεουδαρχικό. Το καταπιεστικό αυτό σύστημα γινόταν ακόμη πιο δυσβάστακτο για τις μάζες λόγω της βαριάς αγγλικής φορολογίας,⁹ ενώ αντίθετα ευνοούσε τους αποικιοκράτες.

Ένας από τους πιο γνωστούς διανοητές και εμπνευστές της μεταποικιοκρατικής θεωρίας (γνωστός επίσης για την αντιαποικιοκρατική του δράση), ο Frantz Fanon,¹⁰ στην ανάλυσή του για τον τρόπο με τον οποίο διεισδύουν οι νέες ιδέες στις παραδοσιακές κοινωνίες μέχρι να επαναστατήσουν, αναφέρει ότι οι αποικιοκρατικές δυνάμεις σ' όλο τον κόσμο βρήκαν ένα φεουδαρχικό σύστημα το οποίο διατήρησαν γιατί με το σύστημα αυτό κρατούσαν σε απομόνωση τις μεγάλες αγροτικές μάζες. Οι τοπικοί φεουδάρχες ενεργούσαν σαν μια τροχοπέδη στην αλλαγή και στην εισαγωγή νέων ιδεών που η ανερχόμενη αστική τάξη της χώρας τους προωθούσε. Ενεργούσαν επομένως στην περιοχή τους όπως οι αποικιοκράτες σε ολόκληρη τη χώρα γι' αυτό και ευνοούνταν απ' αυτούς. Οποιαδήποτε αλλαγή θα σήμαινε αφαίρεση ή μείωση των δικών τους δικαιωμάτων. Οι αποικιοκρατούμενες αγροτικές κοινωνίες ζούσαν προσηλωμένες στην παράδοση, με ανέπαφες τις παραδοσιακές δομές σε αντίθεση με τις εκβιομηχανοποιημένες κοινωνίες στις οποίες οι δεσμοί με την παράδοση είχαν διαρραγεί (Fanon, 1976:87–88). Έτσι παρατηρείται μια καχυποψία μεταξύ αγροτών και κατοίκων της πόλης που πρέπει πρώτα να ξεπεραστεί για να οδηγηθούν στην αντίδραση κατά του αποικιοκράτη.¹¹ Θα μπορούσαμε να ισχυριστούμε ότι η άποψη

⁸ Σε μια άλλη αδημοσίευτη μελέτη μου εξετάζω τη διακειμενική σχέση του Κάμπου με το διήγημα “Το μπουρίνι” του Μιχάλη Καραγάτση και με τα μυθιστορήματα *The Earth (Η Γη)*, *Νανά* και *Ανθρώπινο Κτήνος* του εισηγητή του νατουραλισμού Εμίλ Ζολά. Γίνονται επίσης αναφορές στα νατουραλιστικά στοιχεία των μυθιστορημάτων του Κωνσταντίνου Θεοτόκη *Η Ζωή και ο Θάνατος του Καραβέλα* και *Ο Κατάδικος*.

⁹ Λεπτομέρειες για την κατάσταση των αγροτών της Κύπρου επί Αγγλοκρατίας βλ. Τσαλακός (2000: 153–158), Loizos (1985:93–106) και Χατζηδημητρίου (1985:282–292).

¹⁰ Ο Fanon γεννήθηκε στη Μαρτινίκα. Σπούδασε ιατρική στη Γαλλία και αργότερα ειδικεύτηκε στην ψυχιατρική. Στάλθηκε να ασκήσει ιατρική στην Αλγερία κατά τη διάρκεια του Γαλλο-Αλγερινού πολέμου. Τάχθηκε και αγωνίστηκε με τους Αλγερινούς εναντίον των Γάλλων. Η νίκη των Αλγερινών εναντίον της στρατιωτικής δύναμης των Γάλλων και της ωμής τους βίας αναπτέρωσε το ηθικό των καταπιεσμένων σ' όλο τον κόσμο. Ο Fanon πολέμησε με τους επαναστάτες και έγινε ο πιο ευφραδής εκπρόσωπός τους. Το έργο του *The Wretched of the Earth* έγινε το μανιφέστο του Τρίτου Κόσμου. Πέθανε από λευχαιμία σε ηλικία 36 χρονών λίγο πριν το θρίαμβο της Αλγερίας. (Τα βιογραφικά στοιχεία συμπεριλαμβάνονται στο βιβλίο του *Black Skin White Masks* [1972:10]).

¹¹ Ο Fanon αναλύει τη δημιουργία εθνικιστικών ιδεών, τη δημιουργία εθνικών κομμάτων και την “ιστορική διαδικασία” της αντίδρασης/επανάστασης εναντίον των αποικιοκρατών. Υποστηρίζει ακόμη ότι οι αποικιοκράτες εκμεταλλεύτηκαν τους εσωτερικούς ανταγωνισμούς των αποικιοκρατούμενων

αυτή του Fanon ισχύει και για την περίπτωση της Κύπρου, όπως προβάλλεται μέσα από το συγκεκριμένο μυθιστόρημα του Λουκή Ακρίτα¹² η προσέγγιση του οποίου, όπως ήδη αναφέρθηκε πιο πάνω, είναι νατουραλιστική, παρόλο που υπάρχουν διαστάμενες απόψεις ως προς το βαθμό της νατουραλιστικής της απεικόνισης.

Ο Κάμπος και η νατουραλιστική του διάσταση

Αρκετοί μελετητές του έργου έχουν εντάξει το μυθιστόρημα σε διάφορα είδη συγγενικά όλα με το ρεαλισμό. Ο Παναγιωτόπουλος π.χ. θεωρεί το συγγραφέα του έργου “ρεαλιστή” και το έργο γραμμένο με “ρεαλισμό” (1980:228). Ο Παπαλεοντίου το εντάσσει στον “κριτικό ρεαλισμό” με “νατουραλιστικές πινελιές” και η Χριστοδουλίδου σε πρόσφατη μελέτη της σε “ρεαλιστική ηθογραφία” (2007:263–272). Χωρίς να αναιρούνται όλες αυτές οι απόψεις, αφού τα διάφορα είδη του ρεαλισμού δεν είναι αυστηρά καθορισμένα αλλά αντίθετα ο ρεαλισμός χαρακτηρίζεται από ευρύτητα και πολυπλοκότητα στις αποχρώσεις του, εντούτοις πιστεύουμε ότι το μυθιστόρημα είναι περισσότερο νατουραλιστικό. Η εφαρμογή του νατουραλισμού παρέχει τη δυνατότητα να προβληθούν άμεσα ή αλληγορικά αρχαϊκές καταστάσεις καθώς επίσης καταστάσεις καταπίεσης, όπως ίσχυαν την εποχή της αγγλοκρατίας και κυρίως στις αρχές της δεκαετίας του 1930 όταν γράφτηκε το μυθιστόρημα. Αξίζει να σημειωθεί εδώ ότι με την αποικιοκρατία συνδέει ένα από τα μέχρι πρόσφατα λιγότερο γνωστό και αθησαύριστο διήγημα του Ακρίτα¹³ με τίτλο “Κάθε κορμί πενήντα λίρες” ο Αλέξης Ζήρας. Ο Ζήρας εξετάζει (μεταξύ άλλων) την πολιτική σύνδεση του συγγραφέα με τους “κύκλους της τότε αριστερής ‘πρωτοπορείας’”, διευκρινίζοντας όμως ότι δε χαρακτηριζόταν από “ιδεολογική απολυτότητα”. Όσον αφορά το διήγημα, θεωρεί ότι είναι “στρατευμένο”, εξηγώντας ότι οι απάνθρωπες συνθήκες στα ορυχεία της Φουκάσας (όπου διαδραματίζεται η πλοκή) οφείλονται στη μεγιστοποίηση του κέρδους της ιδιοκτήτριας αγγλικής εταιρείας, η οποία κατ’ επέκταση συνδέεται με τον κατακτητή της χώρας (Ζήρας, 1992:63, 65–66) [Υπογράμμιση δική μας]. Σχετικά με το μυθιστόρημα ο Κάμπος — χωρίς να το εντάσσει ειδολογικά — τονίζει ότι ο συγγραφέας σ’ αυτό εκθειάζει το αρχέγονο και ότι “το φυσικό περιβάλλον ζωογονεί από κάθε άποψη τους ανθρώπους” (ό.π.:68).¹⁴ Αυτή ακριβώς η σύνδεση του ανθρώπου με το φυσικό περιβάλλον, η προβολή του αρχέγονου, μας

κοινωνιών για να διατηρήσουν την κυριαρχία τους. Λεπτομέρειες βλ. στο 1ο και 2ο κεφάλαιο (1976: 27–118).

¹² Ο Λουκής Ακρίτας υπήρξε από τους πρώτους Κύπριους μυθιστοριογράφους. Την εποχή που εξέδωσε τα έργα του είχε ήδη εγκατασταθεί στην Αθήνα όπου εργαζόταν ως δημοσιογράφος στις εφημερίδες *Πρωία* και *Εστία*.

¹³ Εκτός από το αθησαύριστο διήγημα “Κάθε κορμί πενήντα λίρες” με το οποίο ασχολήθηκε ο Ζήρας (1992), άλλα τρία αθησαύριστα διηγήματα παρουσιάζονται από τον Παπαλεοντίου (1999:65–70).

¹⁴ Η παρατήρηση αυτή ενισχύει την άποψή μας ότι το μυθιστόρημα είναι νατουραλιστικό. Ο Ζήρας αναφέρει ακόμη ότι το μυθιστόρημα είναι εμπνευσμένο θεματικά από το μυθιστόρημα του Ζολά *Η* (1992:68).

ωθεί να συνδέσουμε το μυθιστόρημα με το νατουραλισμό, έχοντας φυσικά επίγνωση ότι η τεχνοτροπία αυτή (κατ' άλλους μέθοδος) παρουσιάζει πολλά προβλήματα οριοθέτησης. Τα ίδια τα νατουραλιστικά έργα παρουσιάζουν πολλές διαφορές μεταξύ τους αλλά διέπονται και από κοινές βασικές αρχές (Baguley, 13–26)¹⁵ οι οποίες θα ληφθούν υπόψη στην ερμηνεία του μυθιστορήματος.

Άτομο και φύση

Στον *Κάμπο* η ύπαρξη του ανθρώπου και η ζωή γενικότερα ανάγονται κατά κύριο λόγο στη φύση και εξαρτώνται απ' αυτή. Τόσο τους πρωταγωνιστές, όσο και τους περισσότερους χαρακτήρες του μυθιστορήματος δεν τους απασχολούν πολύπλοκοι φιλοσοφικοί, μεταφυσικοί ή οποιουδήποτε άλλου είδους προβληματισμοί. Ούτε περιορίζονται από κοινωνικές συμβάσεις ή ηθικές αρχές.¹⁶ Η φύση — και στην συγκεκριμένη περίπτωση — ο *κάμπος* γίνεται ο κύριος ρυθμιστής της ζωής, γι' αυτό και ψυχοποιείται, καταλήγοντας τελικά να είναι ο κύριος πρωταγωνιστής του μυθιστορήματος. Όπως σωστά επισημαίνει ο Παπαλεοντίου, η σχέση ανάμεσα στους ανθρώπους και τον κάμπο είναι τόσο δυνατή, που αναδεικνύεται σε “εξουσιαστική και κινητήρια δύναμη που υποκινεί τα πάθη και τις συγκρούσεις ανάμεσα στους πρωταγωνιστές”. Επισημαίνει ακόμη ότι το “σχεδόν παθολογικό δέσιμο των αγρών με τη γη απογυμνώνει πρωτόγονα ένστικτα και ακραίες συμπεριφορές” (Παπαλεοντίου, 1999:76). Οι επισημάνσεις αυτές ενισχύουν την άποψή μας ότι το έργο είναι νατουραλιστικό. Η παρουσία του κάμπου είναι έντονη παντού και πάντοτε και διαμορφώνει τόσο τις κοινωνικές συνθήκες — και κατ' επέκταση τον τρόπο ζωής των ανθρώπων — όσο και τους ίδιους τους χαρακτήρες και την προσωπικότητα των ατόμων.

Έκλεισε [ο Λεούσης] τα ματόφυλλα να κρατήσει ένα ψήλωμα του κάμπου στο μυαλό του. Το έβλεπε να ροδίζει, σιγά-σιγά να σπαρταράει, έτσι φουσκωμένα τα χώματα, λες φλέβες, που κυκλώνουν τη γης· θαρρούσε ακόμη πως άκουγε το αγκομαχητό και το κρυφομίλημά της με το φως. [...] Μια ανατριχίλα τον γαργαλούσε στη ραχοκοκκαλιά. Άγγιξε με το χοντρό δάχτυλο τις ρόγες του χεριού, φούσκωναν τα πλεμόνια του κι αγκομαχώντας έπεσε μπρούμυτα. Έμπηξε το κεφάλι του στο χώμα. Έτσι, σα γουρούνη ανασκάλευε με τη μύτη κι έγλειψε ένα πετραδάκι που τσάκωσε με τα χείλια του.

¹⁵ Για όλες τις εκδοχές ορισμού του νατουραλισμού, τα κοινά στοιχεία και τις διαφορές των νατουραλιστικών έργων, καθώς επίσης τις διαφορές νατουραλισμού–ρεαλισμού βλ. το κατατοπιστικό κείμενο του D. Baguley (1992:13–26). Για την αισθητική του πλευρά βλ. επίσης το πολύ ενδιαφέρον κείμενο του Y. Chevrel (1992:46–65).

¹⁶ Ο Λεούσης, αν και παντρεμένος, θέλει να έχει ερωτικές σχέσεις με οποιαδήποτε γυναίκα και ο Ροϊδός συμβουλεύει το γιο του τον Βασίλη να κάνει ερωμένη της απουσίας οποιασδήποτε ηθικής αρχής είναι η περίπτωση του Χριστοφή που εκδίδει τη γυναίκα του στον Ροϊδό για ένα κιλό σιτάρι και αργότερα στον Λεούση (ό.π.:27) και της Αννέτας που υποταγμένη στα σεξουαλικά της ένστικτα συνάπτει ερωτικές σχέσεις με τον Βασίλη, παρόλο που είναι νιόπαντρη (ό.π.:211–215).

Πετάχτηκε με μιας τέντωσε το κορμί του και τίναξε από τα χέρια και τα γένια του το κοκκινόχωμα. Ζούλιξε το δάχτυλο, τόσο που πόνεσε. Στάθηκε φωνάζοντας:

—'Ει, έι, χοπ!... (Ακρίτας, 1981:7–8).

Η σκηνή αυτή βρίσκεται στην αρχή του μυθιστορήματος, επαναλαμβάνεται ελαφρώς παραλλαγμένη όταν ο Λεούσης βρίσκεται στο ανώτατο σημείο της δύναμής του και με την ίδια σκηνή τελειώνει το μυθιστόρημα, όταν ο Βασίλης μεταμορφώνεται σε ένα νέο Λεούση και Ροϊδό. Τα δύο πρόσωπα βρίσκονται σε απόλυτη ταύτιση με τη φύση και νοιώθουν την ανάγκη να την εξουσιάσουν.¹⁷

Τόσο ο άνθρωπος όσο και η φύση ανήκουν σε ένα σύμπαν αισθητών φαινομένων από το οποίο απουσιάζουν οι υπερβατικές, μεταφυσικές ή θείες δυνάμεις. Όλα ταυτίζονται με τον υλισμό και τον αισθητό, ορατό κόσμο (Furst και Skrine, 1972:7, 9–10). Αυτό που ενδιαφέρει όλους τους χαρακτήρες είναι η επιβίωση, η σωματική συντήρηση ή απόκτηση περισσότερης γης (υλικών αγαθών). Πολλές φορές η αγάπη για τη γη απεικονίζεται με τρόπο σχεδόν ερωτικό,¹⁸ ενώ αλλού η στέρησή της τους οδηγεί στην αυτοκτονία γιατί δεν νοείται ζωή χωρίς γη (Ακρίτας, 1981:55). Η απεικόνιση των ανθρώπων στην πλειοψηφία τους είναι απόλυτα αρνητική. Τόσο οι άρχοντες πρωταγωνιστές, Λεούσης και Ροϊδός (και αργότερα ο Βασίλης), όσο και οι δευτερεύοντες χαρακτήρες, είναι άνθρωποι που κινούνται από τα ένστικτα ή μια λογική που ρυθμίζεται από την ανάγκη επιβολής (στην περίπτωση των πρώτων) και επιβίωσης (στην περίπτωση των δεύτερων). Γι' αυτό όταν η εξουσία τους απειλείται, με τον πιο φυσικό τρόπο καταλήγουν στο έγκλημα ή σε κάθε είδους ανήθικη συναλλαγή. Αποκορύφωμα αποτελεί ο Χριστοφής που χαρακτηρίζεται "ασήμαντο υποκείμενο" και "ψοφίμι" από τη γυναίκα του και τους άλλους. Ο ίδιος αυτοχαρακτηρίζεται "σκουλήκι". Αλλά και οι υπόλοιποι χωριάτες αλλού εξισώνονται με τα ζώα ή αλλού θεωρούνται κατώτεροι από αυτά.

[Ο Λεούσης] μπορούσε να τα κυνηγήσει [τα σκυλιά] τρέχοντας με τα τέσσερα, σαν ένα ζώο, ακριβώς σαν ένα ζώο [...].

—Λέω, πως οι ξεκληρισμένοι χωριάτες και τα ζωντανά των αφεντικών είναι το ίδιο. Μπορεί τα βόδια να βρίσκονται σε καλύτερη θέση γιατί το παχνί τους περισσεύει το άχερο (Ακρίτας, 1981:15–16).

[...] για να μάθει την πίκρα που φωλιάζει μέσα μας και μας κάνει ζώα, ανήμπορους να σκεφτούμε ή να γελάσουμε ή να κλάψουμε απάνω σε κάτι άξιο, που γίνεται στη ζωή μας (Ακρίτας, 1981:82).

[...] Να σκοτώσεις έναν άνθρωπο το καταλαβαίνω. Όμως ένα βόδι; μούγκρισε ο Λεούσης (Ακρίτας, 1981:72).

¹⁷ Βλέπε σελίδες 7–8, 125 και 231 (Ακρίτας, 1981).

¹⁸ Έτσι νοιώθει για παράδειγμα ο Λεούσης ο οποίος λέει: "Να σκάβει κανείς βαθιά τη γης, να την κουμαντάρει γερά σαν ένα βρωμοθήλυκο στο κρεβάτι απάνου [...]" (Ακρίτας, 1981:49).

Γ' αυτό το λόγο όχι μόνο η θεματική του έργου αλλά και η εικονοποιία — η οποία έχει πηγή τον κόσμο των ζώων — συχνά εξομοιώνει άνθρωπο και ζώο. Οι άνθρωποι π.χ. παρομοιάζονται με: γαϊδούρι, άλογο, σκυλί, γουρούνι, βόδι, σφαχτάρι, ψοφίμι, κ.ο.κ. Ιδιαίτερα οι γυναίκες περιγράφονται σαν “κρέατα”.¹⁹

Κοινωνία

Ένας από τους βασικούς σκοπούς του νατουραλισμού είναι να δώσει φωνή και μέσο έκφρασης στον απλό άνθρωπο μέσα από τη λογοτεχνία, αφού τον συνδέσει με το περιβάλλον του (Chevrel: 57, 60). Ο Ακρίτας προβάλλει ακριβώς μια ομάδα ανθρώπων άμεσα εξαρτημένη από το φυσικό της περιβάλλον. Η κοινωνία του “κάμπου”,²⁰ (όπως και το άτομο) παρουσιάζεται αρνητικά με πολλά και αξεπέραστα προβλήματα. Το φυσικό περιβάλλον λειτουργεί περιοριστικά και απο-κλειστικά για τους ανθρώπους, αφού τους απομονώνει στο μικρό τους κόσμο. Οι αγρότες ξέρουν μόνο τον τόπο τους και τίποτα άλλο έξω από την κλειστή τους κοινωνία.²¹ Δύο άνθρωποι οι οποίοι έφυγαν από το χωριό να ταξιδέψουν εκτός Κύπρου (ο Αλέξης και ο γιος του γέρο Καλλή) θεωρούνται χαμένοι. Υπάρχει επίσης μεγάλη διάσταση μεταξύ “πολιτείας” και “χωριού” στο ίδιο το νησί, όπως γίνεται φανερό κατά τη δίκη του Δημήτρη του Λεούση:

—Εσείς που ζείτε στις πολιτείες, δεν μπορείτε να μας καταλάβετε εμάς τους ανθρώπους του κάμπου και μας δικάζετε με τους νόμους που φτιάχνετε οι ίδιοι. Αν θέλετε να κάνετε δίκη κρίση, δικάστε τον κάμπο και φτιάχτε τον αλλιώς... [...]. Κι ωστόσο οι δικαστές δεν κατάλαβαν (Ακρίτας, 1981:140).

Οι άνθρωποι της αγροτικής κοινωνίας δεν φαίνεται να έχουν ταξική ή εθνική συνείδηση. Υπάρχουν οι λίγοι γαιοκτήμονες (Ροϊδός, Λεούσης) στους οποίους ανήκει ο κάμπος και η μεγάλη μάζα των αγροτών που δουλεύουν για τους πρώτους, δεχόμενοι την κατάσταση ως αναπόφευκτη, σχεδόν σαν μοίρα. “Κανένας δε μπορεί να αλλάξει τη σειρά του κάμπου”, λέει χαρακτηριστικά ο Λεούσης (Ακρίτας, 1981:23). Η απόλυτη υποταγή τους στους αφέντες της γης και η απουσία προβληματισμού ή

¹⁹ Βλέπε π.χ.: “Εσπρωχνε το πόδι του και σκάλιζε το χώμα, όπως το φρουμασμένο άλογο” (σελ. 20). “—Το σβέρκο σου είναι σκληρό σαν του βοδιού κι αν περπατούσες με τα τέσσερα θα σ' έβαζα στ' αλέτρι” (σελ. 21). “—Μωρέ γυναίκες [...] ρώτησε μια κοντή, με πεταχτά πσινά, χοντρά μάγουλα — ίδιο βαρέλι που κουνιόταν με τα κρέατα αχαμνά” (σελ. 14). “Χριστοφή γύρισε από την άλλη μεριά. Βρωμάει η ανάσα σου! Είσαι ένα ψοφίμι!” (σελ. 27). “Δάγκωσε σαν σκυλί την κοιλιά της και της γρατσούνισε τα κρέατα. Έτσι του ερχόταν να λιώσει αυτό το χοντρό θηλυκό, που το ένωθε να σπαρταράει κάτωθι του σαν ένα σφαχτάρι” (σελ. 62). “Είσαι ένα κερατωμένο πρόστυχο γουρούνι” (σελ. 69). “[...] σαν μαϊμού” (σελ. 55), κ.λπ. (Ακρίτας, 1981).

²⁰ Πολύ πιθανό ο κάμπος αυτός να είναι η πεδιάδα της περιοχής Μόρφου και της Μεσαορίας από τις οποίες ο συγγραφέας είχε βιωματικές εμπειρίες.

²¹ Η απόλυτη απομόνωση φαίνεται στο διάλογο μεταξύ δασκάλου και Ροϊδού όταν αυτός βρισκόταν σε μικρή ηλικία. Όταν ο δάσκαλος ρωτά τον Ροϊδό να του ονομάσει μια ήπειρο η απάντηση ήταν: “το χωριό μας” (Ακρίτας, 1981:17–18).

αντίδρασης είναι στοιχεία συνεπή με το νατουραλισμό. Έτσι η σύγκρουση μεταξύ γαιοκτημόνων και αγροτών είναι σχεδόν ανύπαρκτη, αφού οι δεύτεροι είναι υποταγμένοι στους πρώτους αδιαμαρτύρητα. Αντίθετα η σύγκρουση είναι πολύ πιο έντονη μεταξύ των ίδιων των γαιοκτημόνων οι οποίοι, κινούμενοι από τη δίψα του κέρδους και της επιβολής στους χωρικούς, γίνονται απάνθρωποι,²² επιβεβαιώνοντας τη δαρβίνεια άποψη ότι ο “άνθρωπος κατάγεται από μια κατώτερη μορφή ζώου” και τη ζολαδική περί “ανθρώπινου κτήνους”. Είναι χαρακτηριστικό επίσης ότι οι άνθρωποι νοιώθουν μεγαλύτερη αγάπη για τα ζώα τους και εκφράζουν πόνο για το χαμό τους παρά για τους ανθρώπους — ακόμα και για άτομα της οικογένειάς τους, όπως ο Βασίλης για τα ζώα του σπιτιού του και ο Λεούσης για το βόδι του (Ακρίτας, 1981:58–62).

Η ζωή των ανθρώπων εξαρτάται από τη φύση την οποία δεν μπορούν να ορίσουν, γινόμενοι έρμαιά της. Οι καιρικές συνθήκες αποτελούν το δεύτερο μεγάλο τους εχθρό — μετά τους γαιοκτήμονες — από τον οποίο εξαρτώνται απόλυτα και ο οποίος τους περικλείει σε ένα κλοιό από τον οποίο δεν μπορούν να ξεφύγουν. Τόσο η ανομβρία π.χ., όσο και ο καύσωνας ή οι πλημμύρες, τους καταστρέφουν ολοσχερώς με αποτέλεσμα να βρίσκονται πάντοτε στην ίδια απελπιστική θέση και σε απόλυτη εξάρτηση είτε από τους δανειστές, είτε από τα αφεντικά του Κάμπου. Ακολουθεί ένα παράδειγμα της μεγάλης ανομβρίας και του αδιεξόδου στο οποίο οδηγούνται οι χωρικοί²³ και το οποίο δείχνει καθαρά την απόλυτη εξάρτηση των ανθρώπων από τη φύση:

Χερσάδες, αγριμές μολυβοχώματα που ξερνάνε φίδια. Οι σβώλοι μολυβένιοι και σκιστός ο φρυγμένος κάμπος που απλώνεται πλατύς και ανάλλαχτος. Κι είναι μια μουγκαμάρα παντού. Για δυο χρόνια απανωτά η αναβροχιά στέρεψε το νησί. Οι χωριάτες νηστικοί και φοβισμένοι του δέονται μέσα στο σκοτάδι να τους λυπηθεί. [...] Τα πρόβατα ψόφησαν απ’ την πρώτη χρονιά. [...] Οι προβατίνες και τα κριάρια έπεφταν στον κάμπο αγκομαχώντας κι έμεναν εκεί άσπρα σημάδια, που φώναζαν στους γύπες και τους κοράκους. Τα γέρικα βόδια ψόφησαν και τα δαμάλια ξεπουλήθηκαν φτηνά στους χασάπηδες. Το χωριό απόμεινε χωρίς ζωντανά. [...] Οι ξεκληρισμένοι ξενητεύτηκαν στα μεταλλεία και στις πολιτείες. Δούλευαν εκεί με φτηνό μεροκάματο, τόσο που στο μήνα μέσα να μην μπορούν να εξοικονομήσουνε πέντε σελίνια για το σπιτικό τους. [...] Το συνθησιμένο ήτανε να γυρίζουν οι χωριάτες απ’ την πολιτεία με το μούτρο φαγωμένο και παραλλαγμένη τη θωριά. Κι ήτανε όλοι τους γερασμένοι σα γυρνούσανε για να πεινάνε αντάμα με τους δικούς τους. Γιατί, λένε, η πείνα χρειάζεται συντροφιά (Ακρίτας, 1981:173–174).

Η πολιτική διάσταση της νατουραλιστικής απεικόνισης

Ο συγγραφέας με τη νατουραλιστική προσέγγιση μορφοποιεί την αρχαϊκή κυπριακή κουλτούρα της εποχής του μεσοπολέμου — και μάλιστα μιας κοινότητας που

²² Ο Ροϊδός σκοτώνει τον ίδιο του τον αδερφό για να εξασφαλίσει το νερό και όλη την πατρική περιουσία και ο Λεούσης σκοτώνει τον Χριστοφή γιατί του έκλεψε μερικά δεμάτια σανό.

²³ Βλέπε π.χ. (Κρίτας, 1981) την περιγραφή της μεγάλης ανομβρίας (σελ. 172–174), του καύσωνα (σελ. 105, 132, 137, 227), της πείνας (σελ. 190), της πλημμύρας (σελ. 74, 115–117).

βρίσκεται σε απόλυτη απομόνωση από την ευρύτερη κυπριακή κοινωνία — και όλα τα συναφή προβλήματα. Τον εξυπηρετεί επίσης στην προβολή της ατομικής και κοινωνικής εξαθλίωσης της εποχής: μιας εποχής που τυγχάνει (όπως ήδη αναφέρθηκε) να είναι αποικιοκρατία. Αν λάβουμε υπόψη τη γνώμη του Fanon εύκολα μπορούμε να ισχυριστούμε ότι ο συγγραφέας με τη νατουραλιστική αυτή προσέγγιση παραλληλίζει το φεουδαρχικό σύστημα με το αποικιοκρατικό και τους άρχοντες-εκμεταλλευτές του κάμπου με τους αποικιοκράτες. Η όλη κατάσταση και τα προβλήματα της αγροτικής κοινωνίας όπως προβάλλονται στο μυθιστόρημα είναι πανομοιότυπα με τα προβλήματα της αγροτικής κοινωνίας της Κύπρου επί αποικιοκρατίας. Τα πιο σοβαρά προβλήματα όπως φαίνονται μέσα από την πλοκή του μυθιστορήματος είναι η κοινωνική εξαθλίωση, η ακτημοσύνη και εξάρτηση των χωρικών από τους λίγους γαιοκτήμονες, η τοκογλυφία (και οι δανειστές), η παιδική θνησιμότητα και έλλειψη ιατρικής περίθαλψης, η στέρηση εκπαίδευσης και άλλα.²⁴ Αυτή η τόσο λεπτομερής, μμητική απεικόνιση ανθρώπων και κοινωνικών προβλημάτων με ωμές περιγραφές και τολμηρό λεξιλόγιο συνάδει με τις μεθόδους του νατουραλισμού (Furst και Skrine, 1972:16–17) και τους βασικούς του στόχους που είναι η εφαρμογή μιας “πρακτικής κοινωνιολογίας” (Chevrel, 1992:49). Ο συγγραφέας δεχόμενος τον ντετερμινισμό συσχετίζει πράγματα και καταστάσεις και οδηγεί τον αναγνώστη στην ανεύρεση της κύριας αιτίας αυτών των προβλημάτων. Έτσι θέτει σε εφαρμογή τη σύγχρονη επιστήμη την οποία εισάγει στη λογοτεχνία (Chevrel, 1992:50). Με αυτό τον τρόπο οδηγεί τον αναγνώστη να συσχετίσει την κατάσταση όχι μόνο με τη φύση αλλά και με τη φεουδαρχία και αλληγορικά με την αποικιοκρατία. Με την τόσο αρνητική προβολή ατόμου και κοινωνίας υπονομεύει τη θέση των αποικιοκρατών ότι έφερναν την πρόοδο και ανάπτυξη στις αποικίες, επιτελώντας το καθήκον τους όσον αφορά στον εκπολιτισμό τους που ήταν γι’ αυτούς “the white man’s burden”.

Παρόλο που οι ρητές αναφορές στην Κύπρο είναι λίγες, είναι σημαντικές για να εξαχθούν μερικά πιο συγκεκριμένα συμπεράσματα για την αποικιοκρατία. Ο συγγραφέας δημιουργεί κάποιους δευτερεύοντες χαρακτήρες μέσα από τους οποίους γίνεται κριτική της κατάστασης και της εποχής. Οι χαρακτήρες αυτοί είναι ο Αλέξης, ο Βαλέτας και σε μικρότερο βαθμό η κόρη του η Αννούλα. Ο Βαλέτας, για παράδειγμα, είναι το άτομο με κοινωνικές και φιλοσοφικές απόψεις τις οποίες εκφράζει εμπειρικά και όχι θεωρητικά. Αναφέρει ότι οι άνθρωποι μένουν στην Κύπρο, αλλά ονειρεύονται να φύγουν κάποτε σε άλλα μέρη του κόσμου όπου θα γίνουν οι ίδιοι

²⁴ Παράγοντες που έπαιξαν σημαντικό ρόλο στη διαμόρφωση του νατουραλισμού ήταν οι κοινωνικές, επιστημονικές, φιλοσοφικές και ηθικές τάσεις που επικράτησαν τον 19ο αιώνα. Η ατομική και κοινωνική εκμετάλλευση η οποία δημιουργήθηκε από την εκβιομηχάνιση, η ανισότητα και η εξαθλίωση των μαζών που εμφανίστηκαν ως συνέπεια των επιστημονικών ανακαλύψεων και της προόδου, ο αγώνας των ισχυρών για το χρήμα και τη δύναμη από τη μια και η άθλια κατάσταση των εργατών από την άλλη (και κατά συνέπεια η εμφάνιση των πρώτων ομαδικών, οργανωμένων τους αντιδράσεων), γίνονται (μεταξύ άλλων) θέματα των νατουραλιστών (Furst και Skrine, 1972:19–26). Είναι φανερό ότι πολλά από τα θέματα αυτά που συνδέονται με την αγροτική κοινωνία προβάλλονται στον *Κάμπο*.

αφεντικά αντί να είναι σκλάβοι του Ροΐδου και του Λεούση (Ακρίτας, 1981:17). Ο ίδιος είναι ο μόνος που αντιστέκεται στον Ροΐδό αλλά έχει ήδη χάσει την παρουσία του η οποία “κατασχέθηκε” από τον άρχοντα Λεούση και είναι πια ακτήμονας, χωρίς ελπίδα να την επανακτήσει (Ακρίτας, 1981:23–24). Ο σοφός Αλέξης, αποτελεί εξαίρεση σε σύγκριση με τους υπόλοιπους χωρικούς, γιατί είναι ο μόνος που έφυγε από το χωριό, απέκτησε κάποια μόρφωση και ταξίδεψε όχι μόνο στην “πολιτεία” του τόπου του αλλά και σε άλλες χώρες. Έτσι μπορεί να δει και να κρίνει σφαιρικά τα πράγματα και να αναγάγει στις αιτίες που δημιουργούν τα κοινωνικά προβλήματα. Θα μπορούσαμε να πούμε ότι μέσα από τον Αλέξη μιλά ο ίδιος ο συγγραφέας. Ο Αλέξης, λοιπόν, διαβάζει “Κυπριακή Ιστορία” για να καταλήξει στο συμπέρασμα ότι δε χρειάζεται να διαβάζει κανείς ιστορία, αφού η ζωή τους είναι “σκληρή όλο πολέμους και σκλαβιά”.²⁵ Η ρήση αυτή του Αλέξη μπορεί να συνδεθεί με κάθε υποδούλωση, συμπεριλαμβανομένης και της αποικιοκρατίας.

Η όλη εικόνα για την κοινωνική κατάσταση συμπληρώνεται μεταφορικά μέσα από το παραμύθι της Αννούλας στο οποίο συμπλέκεται μύθος, ιστορία, θρύλος και η ελπίδα του ανθρώπου να ξεφύγει από την σκληρή καθημερινή πραγματικότητα. Μέσα από το παραμύθι όμως ο αφηγητής μας οδηγεί να δούμε τις αντιφατικές καταστάσεις και τα πιστεύω των ανθρώπων που, από τη μια του δίνουν ελπίδα για ένα καλύτερο μέλλον, από την άλλη όμως δημιουργούν οι ίδιοι τις συνθήκες υποταγής που τους κρατούν δέσμιους των ισχυρών. Η Αννούλα στρέφεται ψηλά στην κορυφή του βουνού, όπου δεσπόζει το κάστρο με τα “εκατόν ένα σπίτια της Ρήγαινας” και αφηγείται την ιστορία. Η Ρήγαινα είναι ο κυρίαρχος που καταδυναστεύει το λαό και το Ρηγόπουλο η ελπίδα ότι θα τη διαδεχθεί αλλά θα κυβερνήσει δίκαια και έντιμα τον τόπο. Εδώ ακριβώς βρίσκεται η αντίφαση γιατί αν η Ρήγαινα παραλληλιστεί με τους εκάστοτε δυνάστες του τόπου (Αγγλους στη συγκεκριμένη περίπτωση) ο λαός ελπίζει ότι η καταδυναστευσή της κάποτε θα τερματιστεί, όταν θα τη διαδεχθεί το Ρηγόπουλο που θα παντρευτεί ένα κορίτσι του λαού. Επομένως ο λαός έχει συνηθίσει (ίσως γιατί τα χρειάζεται) να πιστεύει στα παραμύθια με ένα αίσιο τέλος, ενώ στην πραγματικότητα είναι αυτά που διαιωνίζουν το σύστημα κυριαρχίας και καταδυναστευσής του.

Μερικά άλλα σημεία τα οποία λειτουργούν, κατά την άποψή μας, αλληγορικά είναι η αδυναμία και ο υπερβολικός ο φόβος των χωρικών να μιλήσουν ή να εκφέρουν την γνώμη τους, γιατί τους τρομοκρατούν οι φεουδάρχες και φοβούνται τις συνέπειες που θα μπορούσε να είχε η ομολογία της αλήθειας ή της προσωπικής τους γνώμης. Η στάση τους θυμίζει την κατάσταση λογοκρισίας που επικρατούσε την εποχή που γράφτηκε το μυθιστόρημα.²⁶

²⁵ Ο Αλέξης στη συνέχεια διευρύνει την έννοια της σκλαβιάς για να συμπεριλάβει όλες τις καταστάσεις που σκλαβώνουν τον άνθρωπο κυριολεκτικά και μεταφορικά (Ακρίτας, 1981:75).

²⁶ Βλέπε το επεισόδιο κατά το οποίο ο Ροΐδος αυθαίρετα αλλάζει τη ροή του νερού και έρχεται σε σύγκρουση με τον Λεούση. Οι χωρικοί παρόλο που βλέπουν το άδικο από φόβο δεν εκφέρουν τη γνώμη τους ούτε τολμούν να πάρουν θέση (Ακρίτας, 1981:23–24).

Τέλος, ένα άλλο μέσο το οποίο λειτουργεί αλληγορικά είναι οι ένθετες ιστορίες του Αλέξη. Ο Αλέξης φεύγοντας για το τελευταίο του ταξίδι, άφησε πίσω του “χειρόγραφα” με προσωπικές ιστορίες που έζησε στα ταξίδια του, καθώς επίσης ιστορίες άλλων ατόμων που συναντούσε. Οι ιστορίες αυτές θεωρήθηκαν από τους περισσότερους μελετητές του έργου ως μειονέκτημα, ως “ξένες με την πλοκή του έργου” κ.λπ.²⁷ Εξαίρεση αποτελεί ο Γιάννης Κατσούρης ο οποίος βλέπει την πολιτική σημασία, τη μαχητικότητα και το πολιτικό μήνυμα του συγγραφέα μέσα από τις ιστορίες αυτές (1990:134). Ο ίδιος ο συγγραφέα επίσης τις θεωρούσε ένα επιτυχημένο τέχνασμα (Παπαλεοντίου, 1999:78). Πραγματικά οι ιστορίες αυτές, αν και είναι εξωτερικές ως προς την κύρια πλοκή του έργου, θεματικά είναι συγγενικές με το κύριο θέμα του μυθιστορήματος και έχουν παράλληλη λειτουργία με την κύρια πλοκή. Δείχνουν τις καταστάσεις εκμετάλλευσης και κοινωνικής καταπίεσης που επικρατούν σε όλο τον κόσμο. Από τις ένθετες αυτές αφηγήσεις ξεχωρίζει η ιστορία στην Αυστραλία με τον αδίστακτο άρχοντα-φεουδάρχη, Μίστερ Κιγκ (και εδώ παρατηρούμε τη σημασία του ονόματος), ο οποίος όχι μόνο εκμεταλλεύεται τους εργάτες του αλλά έχει δικαίωμα ζωής και θανάτου στους ιθαγενείς.²⁸ Η ιστορία αυτή θα μπορούσε να θεωρηθεί επίσης ως αλληγορία με την κατάσταση της αποικιοκρατίας παντού. Δεν είναι τυχαίο νομίζω το γεγονός ότι ο αφηγητής κάνει τη διευκρίνιση για την καταγωγή του Μίστερ Κιγκ: “Η γενιά του αφεντικού κράταγε από τους Εγγλέζους κατάδικους, τους πρώτους άποικους της Αυστραλίας” (Ακρίτας, 1981:144). Στην ίδια ιστορία ο συγγραφέας προχωρεί παραπέρα, υπαινισσόμενος τη δυνατότητα οι καταπιεσμένοι να επαναστατήσουν εναντίον των δυναστών τους, όταν αφυπνιστούν και καταλάβουν τη δύναμή τους. Αρκεί να βρεθούν άτομα ικανά και συνειδητοποιημένα τα οποία θα τους καθοδηγήσουν, όπως ο Τζιμ:

—Ντροπή! Αποκρίθηκε ο Τζιμ. Έχουμε τη δύναμη. Γιατί με τα μπράτσα μας χτίστηκε ο κόσμος. Είμαστε οι δυνατοί της γης [...]. Κι ωστόσο εμείς πεινάμε [...]

—Ντροπή σ' όποιον από σας σκύβει το κεφάλι του και πνίγει το παράπονό του μέσα στο κλάμα. Ντροπή σ' όποιον απόκαμε στη στράτα του και πρόδωσε τον εαυτό του [...] (Ακρίτας, 1981:171-172).

Δεν υπάρχει αμφιβολία ότι ολόκληρος ο λόγος του Τζιμ μοιάζει με μαρξιστικό μανιφέστο. Το γεγονός όμως ότι κηρύσσει την αντίσταση σε έναν “Εγγλέζο, απόγονο των αποίκων”, μας οδηγεί στο να θεωρήσουμε την όλη κατάσταση ως μια αλληγορία για την αντίστοιχη κατάσταση στην Κύπρο.²⁹

²⁷ Μειονέκτημα θεωρούν τις ιστορίες αυτές π.χ. ο Ζήρας (1992:133-134) και ο Παπαλεοντίου (1999:78). Ο Κ. Προυσής τις θεωρεί “καλοκαιριασμένα ευρήματα” στη διήγηση, χωρίς όμως να εξηγεί τους λόγους (1990:261).

²⁸ Βλέπε την τρομοκρατία και τα βασιανιστήρια στα οποία υποβάλλει τον ιθαγενή Κρουμ τον οποίο και απειλεί να σκοτώσει (Ακρίτας, 1981:146-147, 157-173).

²⁹ Ο Γιάννης Κατσούρης κάνει ανάλογο συσχετισμό και συνδέει το “κάλεσμα αυτό για αγώνα” με τις μεγάλες απεργίες των μεταλλωρύχων που έγιναν στην Κύπρο δύο χρόνια μετά την έκδοση του μυθιστορήματος (1990:134).

Συμπέρασμα

Με βάση την παραπάνω ανάλυση, θα λέγαμε ότι ο Λουκής Ακρίτας στον *Κάμπο* δικαιώνει τον Fredric Jameson ότι τα λογοτεχνικά κείμενα είναι κατ' εξοχήν πολιτικά κείμενα. Η έννοια του "πολιτικού" κειμένου έχει τόσο την ευρεία σημασία (την προβολή οποιασδήποτε μορφής καταπίεσης και εκμετάλλευσης) όσο και την πιο συγκεκριμένη (της αποικιοκρατικής κατάστασης). Η νατουραλιστική προσέγγιση του έργου συμπίπτει με "μια πρακτική κοινωνιολογία" αφού μας δίνει ένα πλήθος πληροφοριών για τη συγκεκριμένη αγροτική κοινωνία και ενημερώνει έτσι το αναγνωστικό κοινό (Chevrel, 1992· Borghart, 2007:369–70). Η εστίαση στη σχεδόν φωτογραφική απεικόνιση της αρνητικής πλευράς του κοινωνικού περιβάλλοντος, στις αδυναμίες του ανθρώπου — κυρίως στη σκοτεινή του πλευρά — και γενικά στις αθλιότητες της ανθρώπινης ύπαρξης (Cuddon, 1991:574–575) αποσκοπεί στο να προβληματίσει και να οδηγήσει τον αναγνώστη στην αιτία που τις προκαλούν. Ακόμη, η νατουραλιστική απεικόνιση του ανθρώπου, ο οποίος υποβαθμίζεται συγκριτικά με τα ζώα, μπορεί να αποτελέσει ένα σημαντικό μέσο αντίδρασης τόσο κατά της φεουδαρχίας όσο και κατά της αποικιοκρατίας που σύμφωνα με τον Fanon δρουν παράλληλα. Υπονομεύεται επίσης ο αποικιοκρατικός λόγος ότι οι αποικιοκράτες έφερναν τον πολιτισμό και την πρόοδο στις ντόπιες κοινωνίες που κατακτούσαν. Τέλος, ο συγγραφέας εφαρμόζοντας το νατουραλισμό μιλά αλληγορικά, υπερβαίνοντας μ' αυτό τον τρόπο το πρόβλημα της επιβληθείσας λογοκρισίας στην Κύπρο την εποχή του μεσοπολέμου.

Βιβλιογραφία

Ελληνόγλωσση

Ακρίτας, 1981

Λουκής Ακρίτας, *“Νέος με Καλές Συστάσεις...”*. Αθήνα: Εκδόσεις Φιλιππότη.

Ακρίτας, 1981

Λουκής Ακρίτας, *Ο Κάμπος*. Αθήνα: Φιλιππότης.

Ακρίτας, 1995

Λουκής Ακρίτας, *Δεκατρία Κείμενα*. Λευκωσία: Πολιτιστικές Υπηρεσίες Υπουργείου Παιδείας και Πολιτισμού.

Borghart, 2007

Pieter Borghart, “Η νατουραλιστική διάσταση στο έργο του Μιχαήλ Μητσάκη”, στο *Ο ελληνικός κόσμος ανάμεσα στην εποχή του Διαφωτισμού και στον εικοστό αιώνα*, (Επιμ. Κ. Δημάδη), Πρακτικά Γ' Ευρωπαϊκού Συνεδρίου Νεοελληνικών Σπουδών, τομ. Β', σσ. 369–378. Αθήνα: Ελληνικά Γράμματα.

Διαλέξεις Λαϊκού Πανεπιστημίου 2, 1986

Κυπριακά 1878–1955. Λευκωσία: Εκδόσεις Δήμου Λευκωσίας.

Ζήρας, 1992

Αλέξης Ζήρας, “Ο εκθιασμός του αρχέγονου στην πεζογραφία του Λουκή Ακρίτα”, *Σημείο*, Νο 1, σσ. 61–69. Λευκωσία.

Ζήρας, 1992

Αλέξης Ζήρας, “Λουκής Ακρίτας”, *Η Μεσοπολεμική Πεζογραφία. Από τον Πρώτο στο Δεύτερο Παγκόσμιο Πόλεμο (1914–1939)*, τόμ. 2, σσ. 129–134. Αθήνα: Σοκόλης.

Κατσούρης, 1990

Γιάννης Κατσούρης, “Αναφορά στο πεζογραφικό έργο του Λουκή Ακρίτα και ιδιαίτερα στον Κάμπο”, *Πνευματική Κύπρος*, Νο 353–355 (Μάιος–Ιούλιος), σσ. 123–135. Λευκωσία.

Μασούρας, 1995

Θεοχάρης Μασούρας, “Λουκής Ακρίτας”, στο *Λουκής Ακρίτας. Δεκατρία Κείμενα*, σσ. 9–30. Λευκωσία Πολιτιστικές Υπηρεσίες Υπουργείου Παιδείας και Πολιτισμού.

Παναγιωτόπουλος, 1980

Ι. Μ. Παναγιωτόπουλος, *Τα Πρόσωπα και τα Κείμενα*. Αθήνα: Οι Εκδόσεις των Φίλων.

Παντελής, 1985

Σταύρος Παντελής, *Νέα Ιστορία της Κύπρου*. Αθήνα: Εκδόσεις Φλώρος.

Παπαλεοντίου, 1999

Λευτέρης Παπαλεοντίου, “Τα πρώτα πεζογραφήματα του Λουκή Ακρίτα. Τρία αθησαύριστα διηγήματά του”, στο *Κύπριοι Λογοτέχνες που Έζησαν στην Ελλάδα*, σσ. 63–80. Λευκωσία: Πολιτιστικές Υπηρεσίες Υπουργείου Παιδείας και Πολιτισμού.

Παπαλεοντίου

Λευτέρης Παπαλεοντίου, “Λουκής Ακρίτας. Ο πεζογράφος της βιωμένης εμπειρίας” *Νέα Εποχή*, Τεύχος 3 (274), σσ. 22–27. Λευκωσία.

Προυσής, 1990

Κώστας Προυσής, *Θέματα και Πρόσωπα της Κυπριακής Λογοτεχνίας*. Λευκωσία: Πολιτιστικό Ίδρυμα Τραπεζής Κύπρου.

Τσαλακός, 2000

Γιώργος Τσαλακός, “Σύντομη επισκόπηση ορισμένων όψεων της Αγγλοκρατίας στην Κύπρο”, στο *Κύπρος: Ιστορία, Προβλήματα και Αγώνες του Λαού της*, (Επιμέλεια: Γιώργος Τενεκίδης & Γιάννος Κρανιδιώτης). Αθήνα: Βιβλιοπωλείον της Εστίας.

Furst & Skrine, 1972

Lilian Furst & Peter Skrine, *Νατουραλισμός* (Μετάφρ. Λία Μεγάλου), Η Γλώσσα της Κριτικής. Αθήνα: Ερμής.

Χατζηδημητρίου, 1985

Κάτια Χατζηδημητρίου, *Ιστορία της Κύπρου*. Λευκωσία.

Χατζηθωμάς, 1985

Ανδρέας Χατζηθωμάς, *Λουκής Ακρίτας*. Λευκωσία: Παγκύπριο Γυμνάσιο.

Αγγλόγλωσση

Akritas, 1993

Loukis Akritas, *Young Man Seeks Position: Good References* (translated by Margaret Dayes and Maria Rousou). UK: Diaspora Books.

Baguley, 1992

David Baguley, “The Nature of Naturalism”, in Brian Nelson (ed.), *Naturalism in the European Novel. New Critical Perspectives*, pp. 13–26. Oxford: Berg.

Chevel, 1992

Yves Chevel, “Towards an Aesthetic of the Naturalist Novel”, in Brian Nelson (ed.), *Naturalism in the European Novel. New Critical Perspectives*, pp. 46–65. Oxford: Berg.

Christodoulidou, 2007

Louiza Christodoulidou, “Loukis Akritas’ Kampos and Ethographic Narrative Realism”, in *A Tribute to Cypriot Literature*, by Lefteris Papaleontiou & Stephanos Constantinides (eds), *Hellenic Studies*, Vol. 15, No 2, pp. 263–272. Autumn, Canada & Greece.

Cuddon, 1991

J. A. Cuddon, *Dictionary of Literary Terms and Literary Theory*, pp. 574–576. London: Penguin.

Fanon, 1972

Frantz Fanon, *Black Skin, White Masks*. London: Paladin.

Fanon, 1976

Frantz Fanon, *The Wretched of the Earth* (translated by Constance Farrington). London: Penguin Books.

Jameson, 2001

Fredric Jameson, “On Interpretation: Literature as a Socially Symbolic Act”, in Hardt, Michael & Weeks, Kathi (eds) *The Jameson Reader*, pp. 33–60. Oxford: Blackwell.

Jameson, 2001

Frederic Jameson, “Third-World Literature in the Era of Multinational Capitalism”, in Hardt, Michael & Weeks, Kathi (eds), *The Jameson Reader*, pp. 315–339. Oxford: Blackwell.

Steiner, 1962

George Steiner, “Georg Lukacs. A Preface”, in *Realism in our Time*, pp. 7–15. New York & Evanston: Harper & Row Publishers.

Richter, 2006

Heinz Richter, “Benevolent Autocracy 1931–1945”, in *Britain in Cyprus. Colonialism and*

Post-Colonialism (1878–2006) by Hubert Faustman & Nicos Peristianis (eds), pp. 133–149. Mannheim & Möhnese: Bibliopolis.

Rousou, 1993

Maria Rousou, "Loukis Akritas: Loukas Hadjiyiannakou. Biographical note", in *Young Man Seeks Position: Good References* by Loukis Akritas, (translated by Margaret Deyes and Maria Rousou), pp. 15–19. London: Diaspora Books.